

Ольга Челомбітько

ст. викладач кафедри дизайну та основ архітектури,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів
e-mail: olha.i.chelombitko@lpnu.ua
orcid: 0000-0002-8073-9598

СТИЛІСТИЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ЗРАЗКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ 1990–2000-х РОКІВ. ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА СВІТОГЛЯДНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ

© Челомбітько О., 2023

<https://doi.org/10.23939/sa2023.02.191>

Стаття присвячена проблематиці стилістичного визначення об'єктів львівської архітектури 1990–2000-х років. Опрацювавши досвід подібних спроб у вітчизняних наукових публікаціях, наведено власні аргументи щодо коректної термінології для цього типу об'єктів. Важливу роль зосереджено на пануючому в той час у професійних колах світогляді, оскільки він дає можливість визначити, яких цінностей у проектуванні вони дотримувались – модерністських чи постмодерних.

На підставі проведеного аналізу запропоновано критичний погляд на окреслення львівської архітектури 1990–2000-х років як “постмодерної”. Зважаючи на наведені аргументи, запропоновано ввести поняття “декорований модернізм”, або “деко-модернізм”.

Ключові слова: модернізм, постмодерн, львівська архітектура, світогляд, стиль.

Постановка проблеми

Незважаючи дивлячись на відносну розвиненість тематики історії львівської архітектури у вітчизняній науці, окремі її явища досі залишаються поза увагою дослідників та потребують окреслення їхніх стилістичних і хронологічних меж. У цьому сенсі варто згадати, зокрема, період 1990–2000-х років. Присвячена йому відносно незначна кількість праць не дає поки можливості стверджувати про формування певного консенсусу щодо термінології, оцінки і категоризації тих чи інших явищ і зразків проектування, котрі були характерні для того часу.

Важливою проблематикою, пов'язаною із стилістичним трактуванням львівської архітектури цього періоду, є окреслення ціннісних і світоглядних підстав творчості діючих на той час проєктантів, їх розуміння актуальних культурних і вітальних потреб соціуму перших пострадянських десятиліть. Спроби деяких науковців шукати відповіді на ці питання дали цінні результати, які однак очікують на зміцнення і верифікацію в рамках більш багатосторонньої дискусії та обміну інтерпретаціями.

Період 1990-х–2000-х років в історії львівської архітектури характерний суттєвим зменшенням обсягів будівництва та глибоким зламом у системі цінностей та світогляду соціуму. Ці фактори відобразились у зміні стилістичної мови проєктів і їх масштабі. В цей час фінансоване державою масштабне будівництво за типовими проєктами припиняється і поступово починає народжуватись

авторська архітектура невеликих будинків переважно в історично сформованому контексті. За своїм характером вони суттєво відрізняються від прагматичних модерністських об'єктів радянського “нео-конструктивізму”.

Тож перед архітектурною теорією стоїть завдання двоякого характеру. З одного боку, по мірі можливості, окреслити своєрідний “валоризаційний набір” якостей, котрі формують цінність певного роду об'єктів; з іншого боку – вписати цей “набір” у контекст світових процесів архітектурного розвитку.

Аналіз джерел та публікацій

Джерельна база цієї тематики може бути розділена на дві частини. З одного боку, це матеріали фактологічного характеру, такі як свідчення безпосередніх учасників проєктної діяльності, описи тих чи інших вирішень та архітектурні креслення, візуалізації тощо. Ці дані є вихідною базою для дослідження такого типу. З іншого боку, це різні спроби рефлексивної науково-теоретичної оцінки спадщини пострадянського періоду, в межах яких відбувається її стилістична та ціннісна кваліфікація, формується відповідний понятійний та термінологічний апарат. Оскільки тема цієї статті стосується саме цих процесів, увага буде сконцентрована на другому типі джерел. У цьому контексті можна зазначити праці Б. Черкеса, С. Лінди “Містобудівний розвиток міст Західної України періоду незалежності” (Черкес, Лінда, 2011), Ю. Криворучка (вивчення переважно сакральної архітектури) (Криворучко, 2008), дослідження Р. Франківа (осмислення поняття “пострадянської” архітектури та її світоглядна детермінація) (Франків, 2005) та О. Ляковського (дослідження стилістичних пошуків львівських архітекторів доби Незалежності) (Ляковський, 2021), інші розвідки різного обсягу, як, наприклад, праці О. Моркляник (Моркляник, 2012), А. Знак (вивчення ордерних елементів в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ століття) (Знак, 2021). Певним чином тематику пострадянського проєктування порушено у працях О. Проскурякова (Проскуряков, 2007) та А. Хлюпиної (Хлюпина, 2014).

Мета статті

Метою статті є узагальнити дані про стилістичне трактування зразків львівської архітектури 1990 – 2000-х років та окреслити можливості їх термінологічної та світоглядної детермінації,

Виклад основного матеріалу

У вітчизняному середовищі (не лише науковому), загалом, склалось трактування періоду 1990–2000-х років як “перехідного”, своєрідного вакууму, котрий утворився після розвалу радянської системи, ще не заповненого новою реальністю, зорієнтованою на демократію та ринкові відносини Незалежної держави. Водночас подальший розвиток виявив, що архітектура, яка тоді виникла, не схожа ні на попередню практику 1960–1980-х років, ні на той тип проєктування, котрий став домінуючим в Україні впродовж 2010–2020-х років. По суті, обидва зазначені хронологічні періоди характерні домінуванням (нео-) модерністського формоутворення, що було оперте на різну технологічну базу та джерела натхнення. Періоду ж 1990–2000-х властиве критичне ставлення до модернізму, а якість простору досягалась зокрема й усуненням модерністських елементів (дизайну фасадів, плоских дахів, а то і цілих будинків).

Цей процес, очевидно, був пов'язаний із специфічним світоглядом, який тривав близько 20 років і на межі 2000–2010-х втратив свою актуальність. Тож вивчення цього світогляду та ймовірне виокремлення його складових частин мають стати базою для створення “валоризаційного набору” архітектури цього періоду, який з часом, ймовірно, буде використаний, також і для присвоєння тим

чи іншим будівлям пам'яткоохоронного статусу – наприклад за II критерієм ЮНЕСКО (“свідчення поєднання цінностей ...”) (UNESCO, 2019).

У вітчизняній науковій думці висловлювалась пропозиція розглядати архітектуру цього періоду у Львові (як, зрештою, і інших міст України) як “антимодерністичне” відгалуження постмодерну, його своєрідний регіональний різновид (Франків, Лясковський, 2019). Аргументом тут слугує спільна критика модерності та раціоналізму, прагнення протесту проти сформованої у XX столітті системи формотворчих принципів, які набули статусу догми. Водночас варто зазначити, що відмінності між цими двома явищами набагато більші. Зокрема, слід зауважити, що львівська архітектура 1990–2000-х років (як і вся пострадянська) не спиралась на якісь нові ідеологічні засади чи принципи, котрі б були сформульовані у теоретичному форматі, так як це відбувалось у Північній Америці (Venturi, Scully, 1966) або Західній Європі (Rossi, 2018). У цей період продовжувався розвиток процесів, що почались ще в пізньо-радянську добу, коли, в рамках так званих “індивідуальних проєктів”, у регіональному масштабі відбувались експерименти з регіональною традицією і локальною ідентичністю (наприклад, “карпатський стиль”).

Об'єкти львівської архітектури 1990–2000-х років переважно позбавлені характерної для постмодерну багатозначності та іронічності, а також свідомої розсистематизації стилістичних і тектонічних правил. Постмодерністське розуміння форми як мови (Jencks, 1977) не є властивим для пострадянських зразків. Аналіз проєктів таких львівських архітекторів того періоду, як В. Следзь, К. Малярчук, Я. Мاستило, Ю. Джигіль, О. Матвіїв (частково), Ю. Горалевич, М. Рибенчук, М. Обідняк, В. Князик, В. Каменщик, О. Базюк тощо свідчить про використання планувальних і композиційних прийомів майже аналогічних до тих, котрі використовували у практиці радянського “нео-конструктивізму” 1980-х років. Суттєвою відмінністю є лише поява своєрідних елементів додаткової естетизації, котрі не відповідали цінностям чіткого зв'язку форми із функцією та формальної мови абстракціонізму.

Арсенал цих естетизуючих елементів був вироблений в часи розвитку так званого “карпатського стилю”, який використовувався у низці “індивідуальних” проєктів 1970–80-х років. У 1990-ті він був розвинений і доповнений, але без принципових змін у своїй змістовій програмі. Спрощені мотиви арок, косих дахів, карнизів, пілястр, кутових акцентів із застосуванням веж, введення дерев'яних деталей, кольорових контрастних плям, демонстрація кам'яної кладки, металічних кованих огорожень, каскадні композиції із скляних поверхонь тощо, у тій чи іншій мірі вже були наявні у проєктах попередніх десятиліть як на теренах Галичини, так у інших регіонах колишнього СРСР з яскраво вираженою ідентичністю, таких як республіки Балтії, Закавказзя тощо.

З огляду на вищезазначене, стилістична детермінація львівської архітектури 1990–2000-х років може бути пов'язана із модернізмом у значно більшій мірі, ніж це вважалось досі. Перелічені фактори та характер проаналізованих об'єктів свідчать про те, що, ймовірно, більш коректним терміном для цих пам'яток є “декорований модернізм”, або “деко-модернізм”.

Для підкріплення цієї тези варто також розібратись у світогляді, яким керувались проєктанти – творці львівської архітектури 1990–2000-х років. Не викликає заперечень той факт, що практика типового проєктування була тоді об'єктом одностайної критики як у фаховому середовищі, так і на загальносуспільному рівні. Однак (нео-)модерністські об'єкти, зведені за так званими індивідуальними проєктами, не викликали особливих заперечень. Радше навпаки, саме вони були прикладами позитивної альтернативи. Головним світоглядним мотивом того часу у сфері створення архітектурної форми було прагнення до індивідуалізму та образності, що зовсім не тотожне постмодерну.

Висновки

1. На підставі проведеного аналізу виявлено, що в період 1990–2000-х років продовжувався розвиток процесів, котрі почались в пізньо-радянську добу, коли в межах так званих “індивідуальних проєктів”, у регіональному масштабі, відбувалися експерименти з регіональною традицією і локальною ідентичністю (наприклад “карпатський стиль”). Тож об’єкти львівської архітектури 1990–2000-х років переважно позбавлені характерної для постмодерну багатозначності та іронічності, а також свідомої розсистематизації стилістичних і тектонічних правил. Постмодерністське розуміння форми як мови не властиве пострадянським зразкам.

2. На підставі порівняльної оцінки виявлено, що стилістичне визначення львівської архітектури 1990–2000-х років може бути пов’язано із модернізмом у значно більшій мірі, ніж це вважалося досі. Наведені фактори та характер проаналізованих об’єктів свідчать про те, що, ймовірно, більш коректним терміном для цих пам’яток є “декорований модернізм”, або “декомодернізм”.

3. З’ясовано/Встановлено, що, незважаючи на той факт, що практика типового проєктування була об’єктом одностайної критики як на фаховому середовищі, так і на загальносуспільному рівні, це не означало критики модернізму як такого, оскільки (нео-)модерністські об’єкти, зведені за так званими індивідуальними проєктами, загалом схвалювались і були прикладами позитивної альтернативи. Головним світоглядним мотивом того часу у сфері створення архітектурної форми було прагнення до індивідуалізму та образності, що зовсім не тотожне до постмодерну.

Бібліографія

- Знак А. (2021). Інтерпретація класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ століття. Автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01; Національний ун-т “Львівська політехніка”. Львів. С. 22.
- Криворучко Ю. (2008). Архітектура Львова. Час і Стилі, Архітектура доби Незалежності (після 1991). Сакральні споруди. Львів: “Центр Європи”. С. 685.
- Лясковський О. Й. (2016). Поняття якості міського середовища в умовах синтезу модерністського та постмодерністського досвіду. Містобудування та територіальне планування, Вип. № 59. С. 296–303.
- Лясковський О. (2021). Світоглядні особливості неоісторичної тенденції в архітектурі посткомуністичних середовищ в контексті їх стилістичної ідентифікації. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, науково-технічний збірник. Вип. № 59. С. 52–62.
- Моркляник О. (2012). Тенденції розвитку житлової архітектури Львова пострадянського періоду. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2012. Вип. № 728 : Архітектура. С. 71–78.
- Проскураков О. В. (2007). Типологічна складова в архітектурному проєктуванні громадських будівель у практиці сучасних архітекторів. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Вип. № 585: Архітектура. С. 141–145.
- Франків Р. (2005). Особливості розвитку української архітектури пострадянського періоду (1991–2001 рр.). Автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01; Національний ун-т “Львівська політехніка”. Львів. С. 20.
- Франків Р. Б., Лясковський О. Й. (2019). Теоретичні передумови тлумачення архітектури постмодернізму у Львові. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: науково-технічний збірник. Вип. № 54. С. 53–63.
- Хлюпина А. 2014. Региональные особенности в архитектуре Украины 1990-2010 гг. Традиції та новачії у вищій архітектурно-художній освіті, (1). С. 121–126.
- Черкес Б. С., Лінда С. М. (2011). Містобудівний розвиток міст Західної України періоду незалежності. Містобудування та територіальне планування. Вип. № 41. С. 462–467.
- Jencks C. (1977). The language of post-modern architecture. London: Academy Editions.
- Rossi A. (2018). L’architettura della città. Milano: Il Saggiatore.
- UNESCO. 2019. The criteria for selection. [online] Unesco.org. Available at: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>.
- Venturi R., Scully V. (1966). Complexity and contradiction in architecture. New York: The Museum Of Modern Art.

Reference

- Znak A. (2021). Interpretatsiia klasychnoho ordera v arkhitekturi Lvova XX – pochatku XXI stolittia. Avtoref. dys. kand. arkhitektury: 18.00.01; Natsionalnyi un-t “Lvivska politekhnikha”. Lviv. P. 22.
- Kryvoruchko Yu. (2008). Arkhitektura Lvova. Chas i Styli, Arkhitektura doby Nezalezhnosti (pislia 1991). Sakralni sporudy, Lviv: “Tsentri Yevropy”. P. 685.
- Liaskovskiy, O. Y. (2016). Poniattia yakosti miskoho seredovyscha v umovakh syntezu modernistskoho ta postmodernistskoho dosvidu. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, (59). P. 296–303.
- Liaskovskiy, O. (2021). Svitohliadni osoblyvosti neoistorychnoi tendentsii v arkhitekturi postkomunistychnykh seredovysch v konteksti yikh stylistychnoi identyfikatsii. Suchasni problemy Arkhitektury ta Mistobuduvannia, (59). P. 52–62.
- Morklianyk O. (2012). Tendentsii rozvytku zhytlovoi arkhitektury Lvova postradianskoho periodu, Visnyk NU “Lvivska politekhnikha”. 2012. No. 728 : Arkhitektura. P. 71–78.
- Proskuriakov O. V. (2007). Typolohichna skladova v arkhitekturnomu proektuvanni hromadskykh budivel u praktytsi suchasnykh arkhitektoziv. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. No. 585: Arkhitektura. P. 141–145.
- Frankiv R. (2005). Osoblyvosti rozvytku ukrainskoi arkhitektury postradianskoho periodu (1991–2001 rr.). Avtoref. dys. kand. arkhitektury: 18.00.01; Natsionalnyi un-t “Lvivska politekhnikha”. Lviv. P. 20.
- Liaskovskiy O. Y. (2016). Poniattia yakosti miskoho seredovyscha v umovakh syntezu modernistskoho ta postmodernistskoho dosvidu. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, (59). P. 296–303.
- Khliupyna A. (2014). Rehyonalnye osobennosti v arkhitekture Ukrainy 1990–2010 hh. Tradytsii ta novatsii u vyshchii arkhitekturno-khudozhnii osviti, (1). P. 121–126.
- Cherkes B. S., Linda S. M. (2011). Mistobudivnyi rozvytok mist Zakhidnoi Ukrainy periodu nezalezhnosti. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Vyp. 41. P. 462–467.
- Jencks C. (1977). The language of post-modern architecture. London: Academy Editions.
- Rossi, A. (2018). L’architettura della città. Milano: Il Saggiatore.
- UNESCO. (2019). The criteria for selection. [online] Unesco.org. Available at: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>.
- Venturi R., Scully V. (1966). Complexity and contradiction in architecture. New York: The Museum Of Modern Art

Olha Chelombitko

Senior Lecturer of Design and Basics of Architecture Department

Lviv Polytechnic National University, Lviv

e-mail: olha.i.chelombitko@lpnu.ua

orcid: 0000-0002-8073-9598

STYLISTIC INTERPRETATION OF SAMPLES OF LVIV ARCHITECTURE OF THE 1990–2000S. PROBLEMS OF TERMINOLOGY AND IDEOLOGICAL DETERMINATION

© Chelombitko O., 2023

The article considers the problem of stylistic definition of objects of Lviv architecture in the 1990–2000s. Having studied the similar Ukrainian scientific publications, here is presented own arguments regarding the correct terminology for this type of objects. An important role is also given to the worldview prevailing at that time in professional circles, as it makes it possible to determine which values in design they adhered to – modernist or postmodern.

On the basis of the conducted analysis, it was established that in the period of 1990–2000s, the development of processes that began in the late Soviet era, when experiments with regional tradition and local identity took place on a regional scale within the framework of so-called “individual projects” (for example

“Carpathian style”). Therefore, the objects of Lviv architecture of the 1990-2000s are mostly devoid of ambiguity and irony characteristic of postmodernism, as well as a deliberate desystematization of stylistic and tectonic rules. The postmodern understanding of form as language is not characteristic of post-Soviet samples.

In view of the comparative assessment, it was established that the stylistic definition of Lviv architecture of the 1990s–2000s can be associated with modernism to a much greater extent than it was believed until now. The sum of the listed factors and the nature of the analyzed objects indicate that a probably more correct term for these monuments is “decorated modernism” or “deco-modernism”.

It was established that despite the fact that the practice of standard design was the object of unanimous criticism both in the professional environment and at the general societal level, this did not mean criticism of modernism as such, since (neo-)modernist objects are built on the so-called individual projects, were generally approved and were examples of a positive alternative. The main worldview motive of that time in the field of creating architectural form was the desire for individualism and imagery, which is not at all identical to postmodernism.

Key words: modernism, postmodernism, Lviv architecture, outlook, style.